

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СЛУЖБИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

О.І. Кірсєв, к.е.н., Національний банк України

Економічне зростання в Україні значною мірою залежить від стабільного функціонування та розвитку комерційних банків, передусім – від рівня їх капіталізації, обсягів і рівня ризиковості здійснюваних активних операцій, кредитування реального сектора економіки країни.

Станом на 1 жовтня 2001 р. у Державному реєстрі банків було зареєстровано 191 банк (в тому числі два державні), з них 31 банк створений за участю іноземного капіталу, в т.ч. 7 банків – зі 100-процентним іноземним капіталом. Процент участі іноземного капіталу в банківській системі України становить майже 14 %.

Ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мають 154 банки, з них 151 банк – на здійснення операцій з валютними цінностями.

Із загальної кількості банків в стадії ліквідації перебуває 36 банків, або 19 %.

Діяльність банківської системи протягом дев'яти місяців 2001 р. висвітлила такі тенденції:

1. Збільшення суми регулятивного капіталу на 39 % (з 4,9 млрд. грн. до 6,8 млрд. грн.).
2. Збільшення кількості банків з розміром регулятивного капіталу понад 5 млн. євро (з 54 до 69 % від загальної кількості банків) з відповідним зменшенням кількості банків з розміром регулятивного капіталу до 3 млн. євро (з 15 до 10 %), а від 3 до 5 млн. євро – з 31 до 21 %.
3. Структурна зміна складових регулятивного капіталу. У поточному році зростання капіталу було досягнуто за рахунок збільшення статутного капіталу банків. В той час як протягом минулого року – значною мірою за рахунок залучення коштів на умовах субординованого боргу. Якщо за 2000 р. розмір цих коштів збільшився майже у 6 разів, то в 2001 р. їх обсяг зменшився на 73 млн. грн.
4. Зростання розміру загальної суми сплаченого статутного капіталу, який збільшився на 0,6 млрд. грн., або на 16 %, і досяг 4,3 млрд. грн.
5. Збільшення загальної суми залучених коштів на 6,8 млрд. грн. або на 22,6 %, до суми 37,4 млрд. грн. При цьому вклади фізичних осіб збільшились на 2,5 млрд. грн., або на 39 %, і досягли 9,2 млрд. грн.
6. Зростання обсягу сумарних активів банків на 10,8 млрд. грн., або 20 %, до суми 47,8 млрд. грн.
7. Збільшення загального розміру кредитного портфеля на 6,1 млрд. грн. або на 28 %, до суми 30,4 млрд. грн., в тому числі довгострокових кредитів на 45 % (з 3,3 млрд. грн. до 4,8 млрд. грн.).
8. Зростання обсягу фактично сформованих резервів під активні операції на 0,3 млрд. грн. або на 11 % до суми 3,1 млрд. грн. В поточному році, крім резервів під кредитні операції, дебіторську заборгованість та цінні папери, банки почали формувати резерви на відшкодування можливих збитків за коштами, що розміщені на коррахунках в інших банках, та під прострочені нараховані доходи.

Однак, незважаючи на наявність позитивних зрушень, в діяльності банківської системи проблемними залишаються такі основні питання:

1. Низький рівень капіталізації банків, який становить близько 3 % від валового внутрішнього продукту. На сьогодні у багатьох банків мінімальний розмір статутного капіталу не відповідає вимогам статті 31 Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Такий рівень капіталу не може забезпечити конкурентоспроможність українських банків на міжнародному ринку.
2. Недостатня активність банків щодо застосування процедур реорганізації банків шляхом їх злиття та об’єднання з метою зменшення кількості фінансово нестійких банків та відповідного збільшення рівня їх капіталізації. Протягом року реорганізовано тільки 3 банки.
3. Недостатня робота банків щодо поліпшення якості активів банків, підвищення їх рентабельності та прибутковості банківських операцій.
4. Невиконання вимог Національного банку України щодо формування у необхідному розмірі резервів під активні операції.

Сприяти запобіганню та усуненню негативних явищ в діяльності банків з метою створення стабільної, високорозвиненої, добре капіталізованої банківської системи покликана служба банківського нагляду.

На сьогодні служба банківського нагляду існує в структурі Національного банку України, виконує покладені на нього наглядові функції на базі існуючої інфраструктури та постійно трансформується залежно від змін у банківській системі.

Зокрема, на виконання Указу Президента України від 14.07.2000 р. № 891/2000 “Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень” в кінці 2000 р. була реорганізована служба банківського нагляду Національного банку України і створений Генеральний департамент банківського нагляду, який визначає єдину стратегію подальшого розвитку і політику банківського нагляду, єдині методологічні підходи тощо. Нова організаційна структура зорієнтована на підвищення самостійності та ефективності банківського нагляду, передбачає більш чіткий розподіл функцій, зосередження їх в одному структурному підрозділі з метою недопущення дублювання та розпорошення.

Без ефективної системи банківського нагляду неможливий розвиток надійної та безпечної банківської системи, здатної обслуговувати потреби економіки й населення країни та гарантувати водночас безпеку довірених їй коштів. Лише на таких засадах Україна матиме змогу і право бути членом союзу європейських держав.

Тому ми докладємо максимум зусиль, щоб у найкоротший термін досягти цілковитої відповідності основним принципам ефективного банківського нагляду, які розроблені Базельським комітетом з питань банківського нагляду, та вимог основних директив ЄС.

Згідно з вимогами Закону України “Про банки і банківську діяльність”, який набрав чинності з 17 січня 2001 р., вже розроблено комплект нормативно-правових актів (15 положень та інструкцій), які становлять методологічну базу регулювання діяльності банків, проводиться рейтинг банків за загальноприйнятою у світі системою CAMEL, здійснюється моніторинг за дотриманням банками обов’язкових

економічних нормативів, які постійно вдосконалюються, створено систему особливого нагляду за великими банками та банками, які мають певні проблеми в своїй діяльності, визначено ознаки проблемності банків і розроблено методи раннього реагування на їх виникнення, удосконалюються заходи впливу до банків і їх керівників у разі порушення банківського законодавства.

На сьогоднішній день можна зазначити, що банківський нагляд в Україні повністю чи значною мірою відповідає чотирнадцяти Базельським принципам, які визначають засади реєстрації та ліцензування банків (принципи 2, 3), контроль істотної участі у власності банку (принцип 4), встановлення критеріїв інвестиційної діяльності банків (принцип 5), вимоги щодо достатності капіталу (принцип 6), оцінку кредитної діяльності банків та якості активів (принципи 7, 8, 9), управління іншими матеріальними ризиками (принцип 13), внутрішній контроль та аудит (принцип 14), консолідацію виїзного та безвиїзного нагляду (принцип 16), контакти нагляду з керівництвом банків (принцип 17), організацію нагляду за банками, що здійснюють міжнародну діяльність, (принцип 23), нагляд за іноземними банками (принцип 25).

Не виконуються принципи, які стосуються попередніх умов ефективного банківського нагляду (принцип 1), кредитування пов'язаних осіб (принцип 10), ризиків країни та ринкових ризиків (принципи 11, 12), відмивання грошей (принцип 15), оцінки звітності та перевірки інформації (принципи 18, 19), консолідованого нагляду за банківськими групами (принцип 20), вимог щодо ведення бухгалтерського обліку (принцип 21), застосування комплексу заходів впливу (принцип 22), співробітництва з міжнародними органами нагляду (принцип 24).

У зв'язку з цим нині триває робота щодо підготовки нормативно-правових актів з питань нагляду за діяльністю банків, оцінки та продажу застави, впровадження звітності на консолідованій основі, порядку формування та використання резерву на покриття ризику країни і трансфертного ризику, правового забезпечення захисту банківської інформації клієнтів тощо.

Одним із першочергових нормативних документів, який необхідно запровадити, є порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки банків за системою CAMELS. За ним буде введено новий компонент цієї системи "S" – чутливість до ринкових ризиків, який визначається ймовірністю зміни ринкових цін на фінансові та фізичні активи банку. Цей компонент вводиться з метою оцінки запроваджених у банку механізмів та засобів управління ринковим ризиком, визначення їх ефективності для мінімізації негативного впливу на банк. Така система рейтингу допомагає визначити ті банки, у яких фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, які можуть призвести до банкрутства та вимагають особливої уваги з боку служби нагляду, а іноді втручання Національного банку України для вирішення найбільш гострих проблем.

Необхідно також зазначити, що в доповнення до існуючих принципів Базельським комітетом з банківського нагляду розробляється Нова Угода про капітал, яка має більш широкий і комплексний характер. Основною метою цієї Угоди є розмежування систем зважування ризиків для різних банків. Нова система, яка вводиться цією Угодою, покликана більш тісно узгоджувати оцінку достатності капіталу з ключовими елементами банківських ризиків та

забезпечувати стимули для розвитку здатності банків вимірювати та управляти ризиками. В новій Угоді передбачається посилення ролі нагляду та ринкової дисципліни як важливих доповнень до мінімальних потреб у капіталі, оскільки в сукупності ці елементи забезпечують більш високий рівень безпеки та стабільності банківської системи. При цьому основну відповідальність за управління ризиком та забезпечення відповідного рівня капіталу, який відповідає профілю ризику банку, несе його менеджмент, а органи нагляду повинні домогтися того, щоб у кожному банку відбувалися внутрішні процеси аналізу адекватності капіталу, що базуються на ретельній оцінці його ризиків.

Таким чином, виходячи із завдань розвитку банківської системи та враховуючи проблеми, що існують сьогодні в діяльності банків, пріоритетними завданнями вдосконалення банківського нагляду на період 2001-2003 рр. є такі:

- продовження роботи щодо підготовки проектів нових нормативно-правових актів Національного банку України відповідно до нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”, з урахуванням Базельських принципів банківського нагляду;
- переоформлення протягом 2001 р. комерційним банкам ліцензій відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”;
- підвищення вимог до рівня капіталізації та платоспроможності комерційних банків;
- розробка та впровадження системи оперативного управління ризиками та ліквідністю банків;
- удосконалення критеріїв оцінки фінансового стану банків;
- запровадження ефективного моніторингу та системи оперативної діагностики і своєчасного реагування щодо можливих проблем у діяльності банків;
- створення автоматизованої інформаційної бази даних банківського нагляду Національного банку України;
- забезпечення повної інтеграції процесів виїзного нагляду, безвиїзного контролю і системного аналізу з одночасним вдосконаленням методів їх здійснення;
- запровадження банківського нагляду на консолідованій основі, з охопленням афілійованих та пов’язаних осіб банків як на території України, так і за кордоном;
- більш ефективного застосування процедур реорганізації, реструктуризації та ліквідації фінансове нестійких банків.

Кіреєв О.І. Сучасний стан банківської системи та основні завдання служби банківського нагляду / О.І.

Кіреєв // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2002. - Т. 5. - С. 12-16.